

СЪЕДИНЕНИЕТО НА КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ И ИЗТОЧНА РУМЕЛИЯ

На 6 септември 1885 г. в Пловдив е провъзгласено Съединението на Източна Румелия с Княжество България под скиптъра на княз Александър I. Със съгласието на министър-председателя той издава два указа - за обща мобилизация и за свикване на IV ОНС на извънредна сесия на 10 септември 1885 г. След като Съединението е провъзгласено, П. Каравелов не се поколебава да приеме извършения акт и да се заеме с неговата защита. В същия ден — 6 септември — князът телеграфира на император Александър III, за да го извести за станалото събитие и да го помоли за подкрепа.

На 8 септември 1885 г. Ал. Батенберг пристига в Търново, където го очакват министър-председателят П. Каравелов, председателят на Народното събрание Ст. Стамболов и изпра-тените от Временното правителство в Пловдив делегати. Тук той издава манифест към българския народ, с който официално признава Съединението и призовава нацията да защити „светото дело“. На 9 септември княз Александър I и П. Каравелов влизат в Пловдив и поемат в свои ръце делото на Съединението.

Предстои трудната задача да се защити извършеният общонационален акт. Временното правителство в Пловдив е разпуснато, а неговите функции се поемат от „комисарство“ в състав: д-р Георги Странски, П. Р. Славейков и Йоаким Груев. Вземат се марки за запазване на вътрешния ред и за осигуряване на въоръжената защита на страната. Успоредно с това започват дипломатическите постъпки пред сюзеренната власт и великите сили. Съединението е нарушение на Берлинския договор и затова неговото признаване е международен акт. Българската дипломация е изправена пред сериозни изпитания.

На 9 септември княз Александър I уведомява представителите на великите сили в София, че е поел в свои ръце управлението на Южна България. Това е първата нота по Съединението, съставена от правителството, но подписана от княза. В нея се признава сюзеренната власт на султана и се уверява, че Съединението не е извършено с враждебни намерения спрямо им-перията. Заедно с това нотата изразява твърдата готовност на народа да защити делото от чуждо посегателство. Тя завършва с апел към великите сили да признаят българското Съ-единение и да съдействат за санкционирането му от султана. В този смисъл, но много по-умерено е личното послание на княза до султана от същия ден. В него се подчертава васалността на България и лоялността на нейния владетел спрямо сюзеренната власт, като се избягва всеки намек за съпротива срещу евентуално възстановяване на статуквото.

Събитията в Пловдив не са голяма изненада за великите сили. И ако реакцията на великите сили се забавя, това се дължи по-скоро на желанието им да разберат кой стои зад Пловдивския акт. Започва поредната криза на Балканите.

Правителството на П. Каравелов трябвало да постигне едно на пръв поглед абсурдно решение на въпроса - да се утвърди българското Съединение без да се нарушава формално Бер-линският договор. За изпълнение на тази сложна задача българското правителство възприема една изключително гъвкава тактика. Тя съчетава постъпки пред всички Велики сили, опити за успокоение на духовете в съседните балкански държави и мерки за ограничаване на съединистката акция. Тази тактика не е нова - тя се следва още

преди 6 септември, когато се извършва подготовката за провъзгласяване на Съединението. Само че сега тя се очертава по-ярко, защото и положението е по-комплицирано. Първоначално в отношението към големите държави е направено разграничение, като е показано предпочитание към Русия. Това е напълно естествено при традиционно близките българо-руски връзки. Но от Петербург изобщо не отговарят на телеграмата на българския княз.

На 7 септември Солзбъри отправя запитване до австро-унгарското, германското и италианското правителство дали ще направят постъпки в София против нарушаването на Берлинския договор. Заедно с това той събира информация за отношението на френското и руското правителство към необходимостта да се спазват съществуващите договори. Подходът на английския пръв министър не случайно е диференциран. Той се обръща към онези сили, на които разчита в противопоставянето си на Русия.

На 8 септември Бисмарк отговаря на телеграмата на Солзбъри, че Германия няма да предприеме никакви действия, преди да се консултира с Австро-Унгария и Русия. Калноки подхвърля, че трите северни държави винаги са чувствали разделянето на Северна и Южна България за временно. На руския дипломат Кантакузин пък той намеква за недоволството на Сърбия и Гърция, които се смятали оцетени от Съединението, и за опасността от разп-ростиране на българското движение в Македония.

Въпреки известни различия основното в първоначалната реакция на великите сили е единодушното осъждане на Съединението и желание да се възстанови статуквото по диплома-тически път. Френското и италианското правителство се присъединяват към тази линия. Франция е заинтересована от запазването на мира на Балканите поради затрудненото си положение.

Първата открита реакция на Русия спрямо българските събития е изразена в телеграма на Влангали от 9 септември, получена в София на 10 септември. В нея се нарежда на Военния министър княз М. Кантакузин да подаде оставка, а руските офицери да не се ангажират в румелийските събития. Малко по-късно тези офицери са отзовани от страната. Макар че не съдържа открито порицание, телеграмата по същество е неодобрение на Съединението. Именно така тя е приета от княз Александър I и П. Каравелов.

Реакцията на Петербург е обусловена от царската политика на Балканите и еволюцията в българо-руските отношения. Ангажирана от конфликта с Англия в Афганистан, Русия е против усложнения в Европа. Още повече че позициите ѝ на Балканите са значително. Отношението към Ал. Батенберг се прехвърля и върху българската държава, следователно и върху Съединението.

Положението на България се усложнява и от поведението на Турция и съседните балкански държави. Изненадана от Пловдивските събития, Турция ги посреща с напълно разбираемо не-доволство. Веднага след Съединението турското правителство струпва войски на източнорумелийската граница и окупира Кърджали и т.нар. непокорни села в Родопите. Офицерският състав в турската армия е обхванат от войнствени настроения.

Много по-остра е реакцията на Сърбия и Гърция. Провъзгласяването на Съединението създава опасения за разпростиране на съединисткото движение в Македония. През 1885

г. официалните държавни връзки между България и Сърбия са прекъснати, отношенията с Румъния - влошени, а с Гърция - само привидно добри.

Веднага след 6 септември крал Милан, който се намира в Глайхенберг, Австрия, се завръща в Белград, за да оглави бурната антибългарска кампания. Пред чуждите представители в Белград кралят открито декларира позицията на Сърбия - възстановяване на статуквото или териториални компенсации за кралството, равни на териториалното нарастване на България.

От войнствени настроения е обхваната и Гърция. Атина застава на позицията на Белград - възстановяване на статуквото или териториални компенсации за Гърция. Освен известния вече мотив за нарушаване на равновесието, гръцките управляващи среди се позовават и на загрижеността си за положението на гръцкото население в Източна Румелия. По-различна е реакцията на Румъния и Черна гора. След първоначалното безпокойство в Букурещ заемат не-утрално поведение, като изразяват съчувствие към Съединението и надежда, че то ще закрепил българския престол. Черна гора също не се обявява против обединението на Северна и Южна България.

Еднаквостта в позициите на Сърбия и Гърция създава благоприятни условия за разбирателство между тях предвид българското Съединение. На 10 септември 1885 г. М. Гарашанин влиза в преговори с гръцкия посланик Назос за евентуални съвместни действия. Тъй като гръцките претенции за компенсации биха могли да се задоволят само за сметка на Османската империя, то двете страни биха могли да се споразумеят преди всичко за война с Турция. Но за крал Милан тази възможност стои на втори план, тъй като е в зависимост от българските действия в Македония, от поведението на Портата и великите сили. Белградската дипломация преценява, че е по-безопасно да се потърси компенсация от поставената в затруднено положение българска държава.

На неуспех са обречени и постъпките на крал Милан пред румънското правителство за съвместни военни действия срещу България. На Румъния е предложено в случай на утвърждаване на Съединението и сръбска мобилизация да заеме Силистра и територията до линията Русе—Варна. Румънското правителство отказва да участва в антибългарска балканска коалиция, защото смята, че Съединението ще укрепи българската държава и нейната са-мостоятелност, и следователно ще попречи на изпадането ѝ под пълно руско влияние.

Въпреки тревожните сигнали от всички страни българското правителство не губи самообладание. То продължава да се подготвя за отбрана и търпеливо да тропа на всички врати. След като Русия отзовава княз Кантакузин, за управляващ Военното министерство е назначен кап. К. Никифоров, а на местата на руските офицери са поставени български офицери. Депутатите приемат и телеграма до император Александър III, с която го молят да покровителства Съединението на българския народ. На свой ред министърът на външните работи отправя две ноти — до турското Външно министерство и до представителите на великите сили, с искане да се признае извършеното дело. Официалните постъпки са подплатени с постоянни разговори на българския ръководен екип с чуждите консули в Пловдив и София. В тях настойчивите молби са придружени с уверения, че Съединението е българско дело и то не е извършено по ничие внушение. Особено се набляга на реда в присъединената област и общата готовност на населението да защити извършеното обединение.

Една от важните задачи на либералния кабинет след Пловдивското събитие е да ограничи съединистката акция. За успеха на делото се налага да се предотврати всяко въстаническо действие в Македония, което би го компрометирало и би поставило страната в критично и безизходно положение. Това разбиране се потвърждава от единодушната реакция на силите по отношение на разпростиране на движението в Европейска Турция.

Пловдивските дейци се солидаризират с правителствената линия и ограничават действията на войводите и подготвените чети, които са прехвърлени в Южна България за защита на Съединението. Два дни по-късно министър-председателят лично уверява чуждите агенти в София в енергичните действия на правителството с оглед да се запази редът в Македония.

Не се възприема и желанието на българите от Македония да се настоява пред Европа за провеждане на реформи. Дава се идеята българското правителство да предложи на Високата порта „лично съединение на Румелия с България с условие обаче да се дадат реформи в Македония". Но в София знаят, че едва ли могат да поставят условия.

Българската общественост се солидаризира със становището на правителството по македонския въпрос. Следователно българската дипломация възприема тактиката на съдържано и коректно поведение спрямо европейските провинции на империята като средство за улесняване на Съединението. По-нататъшните събития показват, че това е абсолютно необходимо.

Великите сили бързо реагират на усложняващата се обстановка на Балканите. На 11 септември между Виена, Берлин и Петербург е постигнато споразумение за свикване на общо съвещание на посланиците в Цариград за консултации между великите сили по българския въпрос. До откриване на заседанията към Сърбия, Гърция и Румъния са отправени съвети за въздържание. За това много настоява Портата, силно разтревожена от войнствените гласове в Белград и Атина.

Оживената преписка между дипломатическите канцеларии на европейските сили продължава. Съединението става заложник на голямата политика на всяка велика сила. Съмненията, че Русия стои зад събитията в Пловдив, са разсеяни от негативната реакция на царското правителство. Действията на Петербург внимателно се следят от всички сили, но най-вече от Англия. Тя отдавна се подготвя да нанесе удар на руското влияние в Княжеството и да укрепи собствените си позиции на Балканите. На 12 септември лорд Солзбъри нарежда на английския посланик в Цариград У. Уайт да настоява за признаване на Съединението под формата на лична уния, т.е. българският княз Александър I да бъде назначен за главен управител на Източна Румелия. Така привидно Берлинският договор не се нарушавал, а се променяло само управлението на областта. Британската идея прави възстановяването на стария режим по-трудно, но тя има и по-далечен прицел - да постави на изпитание съюза на „тримата императори".

Новият курс на английската дипломация съвпада с правителствените промени в Турция. На 13 септември за велик везир е назначен Кямил паша - известен англофил и личен приятел на Уайт, а външен министър става турският посланик в Берлин Саид паша, привърженик на внимателен подход към румелийския въпрос. От своя страна Портата

не можела да не оцени, че идеята за персонална уния е приемлив изход, който, без да накърнява достойнството на султана, предотвратява задълбочаването на кризата.

През това време българската дипломация също не бездейства. Съгласно решението на Народното събрание е съставена една делегация, която да изложи пред Александър III българските стремежи и да измоли подкрепа. В срещата с императора ръководителят на делегацията повтаря българската молба за покровителство и готовността на българите с живота си да защитят извършеното дело. Без да спомене името на княз Александър I, Александър III осъжда българската привързаност, но накрая произнася знаменитата фраза: „За разединение и дума не може да става“.

Българската делегация е окуражена, но и малко несигурна. Защото не чува как ще действа Русия, при положение че не крие нетърпимостта си към княз Александър I. Почти по същото време император Александър III в отговор на послание на султан Абдулхамид го уверява, че „ще окаже своята лоялна помощ за възстановяване на реда и за запазване правата на султана“. Този израз е дешифриран от Нелидов в смисъл на „комбинация между простото признаване на свършения факт и връщането към статуквото“.

Ив. Ев. Гешов заминава за Лондон. Официалните представители на британското правителство дават да се разбере, че Англия ще подкрепи Съединението, ако България следва само нейните съвети и прояви отстъпчивост. На първо място се препоръчва да се започнат преговори с Турция за ликвидиране на въпроса чрез персонално съединение. С това се цели да се засилят позициите на Ал. Батенберг като гаранция за пълно откъсване на страната от рус-кото влияние. Но английското обещание за съдействие далеч не е категорично. Ясно е, че от България се искат доказателства за готовност да действа в съгласие с английската политика.

Българското правителство разбира необходимостта да постигне непосредствено споразумение с Турция. По същото време в София чакат турското съгласие, за да бъдат изпратени в Цариград като лични делегати на княз Александър I д-р К. Стоилов и К. Хаджикалчов. Те трябвало да представят на султана и на великия везир лично послание от българския княз.

Успоредно с усилията да влезе в преки преговори с турското правителство българската дипломация се опитва да заложи на противоречивите интереси на великите сили. Във Виена са особено чувствителни по този въпрос и затова Калноки уверява, че Австро-Унгария по принцип не е против Съединението. Заедно с това Калноки осъжда българския акт, който „трябвало да стане на времето си“ (т.е. не точно сега). Това разкрива причините за недоволството на Австро-Унгария, която в момента не е готова да пристъпи към анексията на Босна и Херцеговина, договорена в съюза на „тримата императори“ срещу евентуалното съединение на Княжество България и Източна Румелия.

В изпълнение на мисията си от Лондон Гешов отпътува за Париж. На 23 октомври той се среща с Фрейсине. Въпреки декларациите си за симпатии към България френският външен ми-нистер се изказва за възстановяване на статуквото и съветва пълно подчинение на решението на силите.

Българската дипломатическа активност се разпростира и върху съседните балкански държави. Заплашителното поведение на Сърбия и нейните претенции не са тайна за никого. В официалното писмо на княза от 30 септември 1885 г. се говори за „споразумение за сферата на влияние на нашите народи, за географските ѝ граници, вътре в които трябва да се ограничат нашите действия и нашите претенции". Батенберг не пропуска да изтъкне съгласието на правителството с това предложение. Но той изготвя и второ, частно писмо до Милан. За раз-лика от първото в него има открито предложение и конкретен план за съвместно нападение на Турция. Ако стремежът на княз Александър I да отклони сръбските аспирации от България е обясним, то трудно би могъл да се приеме неговият фантастичен план. Фактът, че той го излага в частното си писмо, показва, че правителството едва ли е било запознато с него.

Княжеският замисъл е в разрез със следваната от кабинета политика и затова не е одобрен. Този път писмото до крал Милан съдържа най-общи уверения в приятелски чувства. Преди да бъде изпратено, то е показано на турския комисар в България. От Сърбия отказват да приемат Греков под предлог, че Княжеството инсинуира действия срещу Османската империя. Опитът за преговори се проваля.

Отказът на крал Милан да приеме Д. Греков се посреща с неодобрение от великите сили. Официалните обяснения на сръбския външен министър, че това е направено с цел да не се ус-ложняват преговорите между силите и да не се предприемат действия вероятно насочени срещу интересите на империята, не се приемат сериозно.

На 22 септември посланиците на великите сили в Цариград провеждат първото си заседание, на което трябва да се изработи общо становище в отговор на молбата на Портата за намеса. Най-сложно се оказва положението на държавите от подновения през 1884 г. съюз на „тримата императори", които трябва да синхронизират отношението си към Съединението с установената помежду им договореност. Защото запазването на съюза като че ли става съмнително. Първо Бисмарк, а след него и Калноки посрещат идеята на Солзбъри за персонално съединение като приемлива. Австро-унгарският външен министър даже смята за необходима една единна позиция на Австро-Унгария и Англия по време на заседанията на посланиците в Константинопол. Заедно с това той се опитва да убеди руския посланик във Виена княз Лобанов, че персоналното съединение е средство да се задоволят Сърбия и другите балкански държави.

Очевидно австро-немската дипломатия се надява с поведението си да насърчи английското противопоставяне на Русия. От Петербург отхвърлят идеята за персонална уния, защото целта на царската дипломатия не е да закрепят княз Александър I на българския трон, а да го отстранят. Но разположението на Берлин и Виена към британската идея - равнозначна на признаване на Съединението - показва, че формулата „Съединение без Батенберг" не може да се реализира.

Въпреки противоречията помежду си трите северни монархии са в съюзнически отношения, засягащи пряко балканските проблеми. Това ги задължава да намерят обща линия на поведение по българския въпрос, която поне формално да е в духа на съюза на „тримата императори". Очевидно негативното отношение към Съединението е продиктувано от стремежа да не се допусне закрепване на княз Александър I на българския трон и чрез него на чуждото влияние в страната.

Австро-Унгария и Германия се съгласяват да се настоява за възстановяване на статуквото, макар да се съмняват, че това е възможно. Защото Англия, доволна от задълбочаването на българо-руския конфликт, настойчиво разпространява идеята си за персонално съединение. След като не успява да се възползва от българското нарушение на Берлинския договор, за да анексира Босна и Херцеговина Австро-Унгария избира друг подход - уголемяването на България да се използва за разпалване на противоречията между балканските страни. Така Виена продължава подмолните си действия срещу Русия в този район.

Преговорите за свикване на конференция в Цариград са придружени с усилия за въздържане на балканските държави. Военната истерия в Сърбия взема застрашаващи размери - издигат се призови за възстановяване на старата „Сръбска империя“. В Гърция също не отслабват войнствените настроения, подплатени с искането да се спаси „застрашена Македония“. На 2 октомври 1885 г. посланиците на силите в Цариград излизат с обща декларация, връчена чрез колективна нота на Високата порта, България, Сърбия и Гърция. В декларацията се потвърждават суверенните права на султана, осъжда се българското Съединение и съсредоточаването на войски по границите на Източна Румелия, а съседните балкански страни се призовават да запазят мира и да предоставят решението на въпроса на Волята на Европа.

Като приема по принцип нейните разпореждания, то обещава да не допусне вълнения в „съседните области“ и сред македонските българи. Дават се уверения, че е преустановено въоръжаването, тъй като мобилизираните части са достатъчни за поддържане на вътрешния ред. Накрая отново се настоява за признаване на Съединението като начин за запазване на мира и стабилността. Отговорът на Белград и Атина е категоричен - да се възстанови ста-туквото, с което ще се гарантират сръбските и гръцките национални интереси.

Докато се водят преговорите за свикване на европейска конференция в Цариград, Сърбия струпва войски на границата с България, а Австро-Унгария става неин адвокат пред Европа. Двудеинната монархия все по-определено пледира за компенсиране на Сърбия и заедно с това недвусмислено окуражава сръбските претенции спрямо територията на Княжеството. Нито една от другите Велики сили не се обявява категорично в защита на България. За да не се стигне до война, която би усложнила обстановката, Англия е склонна да приеме тезата за някои териториални отстъпки от българска страна. Само Русия възразява против всякакви компенсации на Сърбия, тъй като противното би означавало да изостави принципа на възста-новяване на статуквото.

Изправено пред враждебно настроените си балкански съседи, българското правителство не смята да прави отстъпки от своята територия, нито пък в Македония. Австрийските сондажи за някои компенсации за Сърбия срещат категоричен отказ в София. Англия също препоръчва да се направят териториални отстъпки на кралството, защото смята, че в една война България ще бъде разгромена, а това би я тласнало отново към Русия. Княз Александър I споделя линията на своята дипломация. Действията на софийската дипломация са в духа на българската политика за цялостно национално обединение. Принудени от обстоятелствата да степенуват задачите, управляващите среди ревностно бдят и за положението в Македония и Одринско.

И така княжеското правителство благоразумно изчаква решението на силите и не се поддава на провокациите на западния си съсед. Заедно с това то предприема стъпки за укрепване на делото, така че възстановяването на статуквото да стане невъзможно. Няма съмнение, че британската дипломация окуражава княза и Каравелов, но едва ли е автор на идеята да се ускори административното сливане на Северна и Южна България. В тази насока българското правителство действа още след провъзгласяване на Съединението. Естествено, в Петербург не са очаровани от това, което става в България.

Постигнали формално съгласие помежду си, Русия, Австро-Унгария и Германия натоварват своите представители в Цариград да изработят предварителна програма за работата на конференцията. Програмата предвижда покана към България да изтегли войските си от Източна Румелия, да не се изключва възможността за турска военна демонстрация на границата като средство за натиск върху българите и възстановяване на утвърдения от Берлинския договор ред. Тази най-обща основа за международното третиране на българския въпрос трябвало да се приеме от останалите Велики сили и Турция. Англия посреща с резерви решението на трите империи да се свика конференция на базата на възстановяване на статуквото. От нея не се разбираше с какви средства България би могла да бъде заставена да изтегли войските си от Румелия и какво би станало в областта, ако това се избърши. Според английския премиер връщането на стария ред би запазило руското покровителство над Княжеството и областта и би довело до абдикацията на княз Александър I.

И така Англия приема участие в конференцията, но с резерви. Нейният представител в Цариград Уайт трябвало да действа така, че да не допусне общоевропейска акция за възстановяване на статуквото. Франция също придружава съгласието си да участва на конференцията с резерви. Италия се обявява против военна интервенция на Турция в България, но смята, че това би могло да се използва като ефективно средство за натиск. Тази позиция създава надежди в представителите на Австро-Унгария, Германия и Русия, че италианският представител ще ги подкрепя на конференцията. Следователно силите не постигат единодушие за насоката, в която ще действа конференцията в Цариград, а това е добър знак за съдбата на Съединението.

Официалната покана за свикване на посланическа конференция в Цариград е отправена от Високата порта. Конференцията се открива на 24 октомври в Топханенския дворец под председателството на Саид паша. Нелидов се обявява за възстановяване на статуквото, което би осигурило мира на Балканите и сигурността на подписаните договори. Декларацията на Нелидов е подкрепена от германския представител фон Радовиц и италианския граф Корти. Френският делегат маркиз дьо Ноай се обявява за поддържане на мира и правата на султана, но си запазва свободата да иска инструкции от правителството си относно предложението за запазване на постановленията на Берлинския договор. В декларацията си на второто заседание Уайт призовава конференцията „да се занимае на първо място с положението в Източна Румелия с оглед изнамирането на твърде сигурни и ефективни средства за подобрене на участието на нейните населения". Това щяло да привърже населението към султана, т.е. нямало да се засегне целостта на Османската империя. Подобно на маркиз дьо Ноай, Уайт казва, че ще уведоми за всичко правителството си и ще чака нови инструкции.

След декларацията на английския представител става ясно, че Англия ще протака, а това е в полза на българската кауза. Единодушното решение на Великите сили за възстановяване на статуквото става проблематично. Въпреки това заседанията продължават. На 28 октомври Саид паша прави следните предложения: 1. Да се прояви снизхождение към княз Александър, ако той изтегли войските си от Източна Румелия. 2. Да се назначи Валия (генерал-губернатор) на областта съгласно установения ред. 3. Да се обявят най-подходящите средства, чрез които да се достигне поставената цел - княз Александър I да спазва задълженията си според договорите. Успоредно с това турското правителство иска декларация от силите, че няма да бъдат засегнати материалните и териториалните интереси на империята и че след възстановяване на статуквото тя си запазва правото да разполага гарнизони на Балкана.

За да провали идеята на Уайт за анкета, турската делегация внася ново предложение. На заседанието от 31 октомври тя настоява да се вземе решение от пет точки: 1. Специален делегат да покани от името на Великите сили и султана княз Александър I да се изтегли заедно с войските си от областта. 2. Делегатът да призове населението и властите към подчинение. 3. В Източна Румелия да се изпрати извънреден комисар, който да управлява до назначаването на генерал-губернатор. 4. Този комисар да поеме Властта след оттегляне на княза. 5. След като населението се подчини, да се изпрати смесена комисия на Великите сили, която да проведе анкета.

Представителите на Русия, Австро-Унгария, Италия и Германия подкрепят турските предложения, макар и с някои уговорки. Уайт отново е в опозиция, този път в компания с маркиз дьо Ноай. Английският саботаж поставя конференцията пред непреодолими препятствия. Провалът можел да бъде предотвратен само чрез формула, която да примири разногласията между големите държави.

Неуспешната работа на конференцията и разногласията между великите сили бързо стават известни на света. В Белград разбират, че обсъждането ще се проточи, а всеки ден работел в полза на българското Съединение. За да предотврати такъв изход, сръбското правителство изоставя изчаквателното поведение и преминава към решителни действия. За да спаси престижа си в страната, крал Милан започва с нищо непредизвикана война срещу българите.

Предстои най-трудният момент в защитата на Съединението. Дипломатическите преговори прекъсват и на дневен ред застават бойните действия. Въпреки че преди това предупреждават Сърбия да се въздържа от въоръжена намеса, големите държави не дават открита подкрепа на Княжеството. Даже Англия, която подкрепя каузата на Съединението, се ограничава с пожелания за победа на българското оръжие, в което впрочем не вярва.

Оказва се, че великите сили не се опасяват от сръбско-българската война, защото тя ще локализира конфликта на Балканите. Всички сили се противопоставят на турското нахлуване в Източна Румелия или на балканските държави в Македония. Интересът към балканското наследство на империята е общ и все още няма готовност за неговото преразпределяне.

На 2 ноември 1885 г. Сърбия обявява война на България. В манифеста на крал Милан се заявява, че кралството е принудено да започне война поради нарушаването на

Берлинския договор от страна на Княжеството. Изтъкват се влошените отношения между двете съседни държави, за което била Виновна България.

През същия ден княз Александър I издава манифест към българския народ. Заедно с това българският външен министър адресира до представителите на великите сили в София нота, в която съобщава, че Сърбия е обявила война на България и сръбските войски са навлезли в българската територия. В същото време княз Александър I телеграфически уведомява султана и великия везир за сръбското нападение и моли съюзеренната Власт за подкрепа и съдействие.

Българските призови остават без отговор. Два дни по-късно от София отново апелират към Високата порта и „висшата справедливост на великите сили, за да вземат решение, тъй като последната дума трябва да принадлежи на Европа". Докато на 14 октомври Високата порта заявява, че ще приеме едно сръбско нападение на Княжеството като нахлуване в нейната територия, сега тя се ограничава да изтъкне, че с нарушаване на Берлинския договор България е създадала проблеми на османското правителство и напрежение на Балканите.

Най-критичните дни от войната са 5, 6 и 7 ноември, когато се водят сражения на Сливнишката позиция. Въпреки лошото време, умората и мъчителния преход от Южна България, българските войници отбиват неприятелските нападения и настъпват. Тази вест бързо се разнася из страната, а чуждите телеграфни станции я предават по цял свят.

Докато българите се готвят да изгонят нашественика от страната, Високата порта изведнъж решава да се намеси в качеството си на съюзерен. На 9 ноември Великият везир Кямил паша телеграфира на княз Александър I, че Портата е доволна от изтеглянето на българските войски от Източна Румелия. Тя смята със съгласието на княза да предложи примирие на сръбското правителство и в същото време да изпрати в Пловдив императорски комисар, който да поеме управлението до възстановяване на статуквото.

Независимо от тези уверения Великите сили не подкрепят активно закъснелата турска инициатива. На 10 ноември княз Александър I в името на „падналите на бойното поле" отхвърля предложението за примирие „преди пълното опразване на България от сръбските Войски". Българското правителство е решено да продължи военните действия до изгонване на неприятелските войски, защото разбира, че не може да разчита на чужда подкрепа и Великите сили не са единодушни по въпроса за Съединението.

По нареждане на крал Милан от Белград започват дипломатически постъпки пред великите сили за спиране на българското настъпление. На 12 ноември Австро-Унгария, Германия и Русия правят колективна постъпка в Белград и София за прекратяване на кръвопролитната бойна. На следващия ден в българската главна квартира пристига сръбски парламентьор, който предава решението на крал Милан да се подчини на волята на Европа.

Българското правителство решава да не се подчини на помирителната инициатива на трите велики сили, към които се присъединява и Турция. На 14 ноември Цанов отговаря на дипломатическите представители на Австро-Унгария, Германия и Русия, че техният апел ще бъде обсъден след завръщането на княза от бойното поле. Накрая той прибавя, че сръбските войски продължават да бомбардират гр. Видин.

На 14 ноември българските войски преминават границата, а на 15 ноември влизат в Пирот. Пътят към Ниш е открит. След победата на българските войски край Пирот Австро-Унгария решително се намесва в защита на крал-Миланова Сърбия. Това е недвусмислен намек, че ако Австро-Унгария се притече на помощ на Сърбия, Русия може да навлезе в България. Постъпката на Виена не е съгласувана с руското правителство и предизвиква неговото недоволство.

Пред ултиматума на Кевенхюлер князът отстъпва. Така на 16 ноември на южния фронт во-енните действия са спрени и за временна демаркационна линия е определен фронтът.

Преговорите за сключване на примирие обаче се затягат. Сръбското командване предлага войските да останат на позициите си от 16 ноември, да не се извършва разместване на частите, ако е възможно да се пристъпи към взаимно опразване на окупираните територии и примирието да трае до 1 януари 1886 г. Тези предложения не държат сметка за българската по-беда и не поставят въпроса за започване на преговори за мир. От българска страна издигат следното контрапредложение: сръбските войски да се изтеглят от българска територия, бъл-гарските войски да останат на заетите позиции, веднага след подписване на примирието да се пристъпи към преговори за мир. Сръбското правителство отхвърля българските условия, като успоредно с това продължава заплашителните си военни приготовления.

Напразно българската дипломация търси съдействието на Великите сили. И този път те застават на страната на Сърбия. Великите сили решават условията на примирието да се набеле-жат от техните експерти. Комисията се събира в Пирот на 6 декември и започва заседанията. За няколко дни тя изработва договор за примирие между България и Сърбия, без да взема предвид справедливите искания на българското правителство. Според договора примирието ще трае до 17 февруари 1886 г.; първо сръбските, а след тях и българските войски трябва да се оттеглят на старите граници; демаркационната линия трябва да върби по границата, като се образува временна неутрална зона; незабавно да се назначат делегати за бодене на мирни преговори и да започне взаимна размяна на пленниците. Актът на примирието е подписан на 9 декември 1885 г.

Българската армия свършва работата си - идва ред на дипломацията. Победата прави възстановяването на статуквото в Източна Румелия почти невъзможно, но това не означавало край на изпитанията за Княжеството. Сключеното примирие е по-скоро в полза на победена Сърбия, зад която твърдо стои Двуетдинната монархия. В дипломатическото обсъждане на Съединението настъпва нова фаза. Англия, подкрепяна от Франция, открито отхвърля възможността за възстановяване на стария ред. Руското правителство запазва старата си позиция, въпреки че акцията на Кевенхюлер предизвиква в Петербург сериозни съмнения в лоялността на Австро-Унгария. Подозрения събужда и двойствената политика на Бисмарк, който на думи държи на единството на съюза на „тримата императори“, но зад кулисите подкрепя английската позиция спрямо Съединението. Разнобойт между великите сили обрича Цариградската конференция на безпомощност.

При това положение Русия, Австро-Унгария и Германия подтикват Високата порта да предприеме „бързи мерки в Източна Румелия“ като „последна възможност за възстановяване на нейния авторитет в тази провинция“. В Цариград решават да изпратят в Пловдив двама делегати - Лебиб ефенди и Гадбан ефенди, със задача да уведомят

населението за желанието на султана да се възвърне старият режим. Абдулхамид II не се решава на по-енергични стъпки, а и едва ли разчита на успех.

Лебиб ефенди и Гадбан ефенди пристигат в Пловдив на 20 ноември 1885 г. Съгласно инструкциите на П. Каравелов пловдивският префект П. Димитров ги посреща любезно, но като частни лица. Той ги предупреждава, че не може да позволи разпространяването на турската прокламация, с която се призовава населението на Източна Румелия да приеме специалния императорски комисар Джевдет паша. По-нататъшните им опити да изпълнят поръчението си срещат повсеместна конфронтация както от страна на българската администрация, така и от населението. В Пловдив, Сливен, Стара Загора, Хасково и Харманли се провеждат митинги, на които се заявява готовност за съпротива на евентуална турска окупация.

Съгласно с инструкциите си английският и френският консул в Пловдив отказват да се срещнат с делегацията. Настроението в областта показва, че мирното възстановяване на статуквото е невъзможно. На 24 ноември руският, италианският и австро-унгарският консул подписват протокол, че разпространението на прокламацията би могло да предизвика безредици в областта. Снабден с този документ, Лебиб ефенди се връща в Цариград, а Гадбан ефенди заминава за София като турски комисар по вакъфите.

След като парира анемичната инициатива на Турция, българското правителство прави нов опит да си възвърне разположението на Русия. На 10 декември Ал. Батенберг издава специална заповед до армията, в която се изказва благодарността на българския народ към създателите на Войската - руския император и руските офицери. Част от руската дипломация не одобрява официалната политика спрямо България. Привърженик на изглаждане на отношенията е виенският руски посланик княз Лобанов-Ростовски, който насърчава постъпките на княза в тази насока. Отношението към княза остава негативно, но отношението към Съединението се променя под натиска на обективните реалности.

Английското внушение за директно разбирателство между Турция и България намира все по-определена поддръжка в Цариград. В началото на декември султан Абдулхамид II вече не крие предпочитанията си към подобен вариант за решаване на въпроса. От своя страна правителството на Каравелов прави някои отстъпки, за да улесни българо-турските разговори. То приема участието на императорския комисар Маджид паша като пръв делегат на преговорите за мир със Сърбия, а като втори делегат е назначен Ив. Ев. Гешов. Портата пък се съгласява да подкрепи пред великите сили искането на Княжеството да получи парична компенсация от Сърбия.

От средата на декември между княз Александър I и пристигналия в София нов комисар по вакъфите Гадбан ефенди се водят конкретни разговори за българо-турската спогодба. На-белязано е и едно предварително споразумение по преминаване на Източна Румелия под българско управление. Според него българският княз ще бъде назначен за главен управител на областта със съгласието на султана, България трябва да плаща годишен данък на Портата от 200 000 турски лири, Турция и България ще сключат взаимен отбранителен договор. Настояванията на Гадбан ефенди за отстъпване на гр. Бургас и за увеличаване на вече заетата от империята българска територия в Родопска област са отхвърлени.

Този първи предварителен проект за турско-българско споразумение е значителен напредък по Въпроса за Съединението при явното безсилие на Цариградската конференция, която на 13 декември провежда последното си заседание. Преките преговори между двете страни стават известни на силите. В последвалата размяна на мнения Англия, Франция и Италия определено са в полза на персоналната уния. Русия настоява за „административна уния“, която според нея по-пълно би задоволила източнорумелийското население. Австро-Унгария и Германия смятат, че изходът от кризата е в преките българо-турски преговори.

Очевидно въпреки различията помежду си силите търсят формула за признаване на Съединението. Това много добре е разбрано от българското правителство, което взема изпреварващи мерки. В края на декември князът подписва редица укази, целящи административно и институционно сливане на Княжеството и Източна Румелия, и единна организация на Войската. Българското правителство бърза, защото Сърбия използва примирие-то, за да се превъоръжи, а Турция държи на границите големи военни сили

През това време се подготвя и свикването на конференция за подписване на мирен договор между България и Сърбия. По инициатива на Русия на 30 декември 1885 г. Великите сили отправят колективна нота до Сърбия, Гърция и България, в която настояват за демобилизация. Българското правителство веднага изразява готовност да се подчини, ако получи гаранции за своята територия. Заедно с това то се отказва от искането да си възвърне Пирот и други свои територии и инструктира Маджид паша и Ив. Ев. Гешов да настояват Сърбия да заплати материално обезщетение от 25 000 000 лв. Така българската дипломация се разкъсва на два фронта - преговорите за признаване на Съединението в Цариград и подготовката за конференцията за мир. От това се възползва Портата, която изменя на предварителната договореност и излиза с нови претенции. Притиснат от нуждата да се бърза и оставен без всяка подкрепа от чуждите представители Ил. Цанов отстъпва.

На 20 януари 1886 г. българският външен министър и великият везир подписват споразумение от шест точки за начина на прехвърляне на властта над бившата Източна Румелия. Според него управлението на областта се поверява на княз Александър I за срок от пет години, след което той може да бъде преназначаван от султана; в случай на въстание турските войски могат да влизат в областта и в Княжеството за възстановяване на реда; на Турция се отстъпват преминалите към нея родопски села на българи с мохамеданско вероизповедание и няколко села в Кърджалийска околия, а определянето на границата в Родопите ще стане с оглед стратегическите интереси на Портата; взаимна военна помощ в случай на нападение срещу България и Турция; преразглеждане на Органическия устав от една смесена комисия в срок от четири месеца. Всички други положения на Берлинския договор се запазват.

Всъщност споразумението ограничава държавния суверенитет на България, без да дава юридическа санкция на Съединението. Правителството на Каравелов добре разбира, че споразумението е неблагоприятно за страната, и не бърза да го публикува. Но съдържанието му става известно на обществеността, която го приема като обидно и срамно за българския народ, дал скъпи жертви на бойното поле. Отстъпчивостта на правителството може да се обясни само с желанието по-бързо да се приключи с въпроса

и с надеждата, че клаузата за вкарване на турски войски в България няма да се прилага подобно на чл. 15 от Берлинския договор, предвиждащ разполагане на турски войски на Стара планина. Наистина българо-турското споразумение предизвиква нови преговори между отделните кабинети и Високата порта.

През това време започват и сръбско-българските преговори за сключване на мирен договор. По предложение на германския канцлер Бисмарк те се водят в Букурещ. Този жест изразява задоволството на Великите сили от благоразумното поведение на Румъния по време на войната. Великите сили също вземат мерки за по-бързото подписване на мирния договор на базата на статуквото, като отблъскват всички български искания. Страната победител не трябвало да получи никакво удовлетворение.

Това окуражава неотстъпчивостта на Сърбия, като даже проявява с нищо неоправдани за една победена страна претенции. Сръбският делегат Ч. Миятович предлага конференцията да разгледа въпроса за изпъдените от Княжеството сърби, за сключване на търговски договор, за спорните територии край с. Брегово, Видински окръг, за срока на построяване и свързване на жп линия Цариброд-Вакарел с линията Ниш-Пирот и др. Всички тези въпроси се поставят с цел да се затрудни и забави работата на конференцията. А България се чувства все по-при-тисната - Сърбия заплашително придвижва войски към границата, Гърция поддържа претенциите си за компенсация, русофилската опозиция на Др. Цанков широко спекулира с неуредените въпроси, в Цариград се точат преговорите по Съединението. Тя не получава подкрепа от страна на нито една велика сила, даже и от Турция, въпреки предварителното и обещание.

Напразно българската дипломация настоява срещу отказа на България от всяко обезщетение силите да направят официално съобщение, че признават Съединението. В крайна сметка тя е принудена да приеме предложения от сръбското правителство и одобрен от Австро-Унгария, Германия, Италия и Англия проект за договор, състоящ се от един член: „Възстановява се мирът между Сръбското кралство и Българското княжество, смятано от деня на подписване на настоящия договор." Единственото зачитане на достойнството на страната победител е съгласието Букурещкият мирен договор да се подпише на 19 февруари - деня, в който е подписан Санстефанският договор. Изборът на тази дата е недвусмислено напомняне за идеала, към който се стреми българският народ.

Подписването на договора е нова отстъпка от страна на България, но с това се облекчават до известна степен действията на българската дипломация за признаване на Съединението от Турция и великите сили. Скоро след сключване на мира правителството обявява демобилизация на войската, но военното положение не е отменено. Мирът е възстановен, но не е гарантиран.

От София отново обръщат поглед към Цариград. Веднага след като излиза султанското ираде за българо-турското споразумение, руското правителство възразява на някои клаузи и предлага следните промени: да не се споменава името на Ал. Батенберг, преназначаването му да става със съгласието на силите, Органическият устав да се прегледа от международна ко-мисия, да се премахне клаузата за взаимна военна помощ. През февруари В Англия е извършена правителствена промяна. Новият кабинет на У. Гладстон е ангажиран с Ирландския въпрос и не желае конфронтация с Русия. На Уайт е наредено да приеме руските възражения, а същите инструкции получава и германският

посланик фон Радовиц. Великите сили бързат да сложат край на продължилата вече седем месеца криза на Балканите.

На 24 март 1886 г. посланиците на великите сили в Цариград подписват т.нар. Топханенски акт. В българо-турската спогодба от 20 януари са направени поправки - премахнато е името на Ал. Батенберг и петгодишният срок на мандата му, както и клаузите за българо-турска „взаимопомощ“ и за правото на турските войски да влизат в България в случай на вълнение. Така се слага край на мъчителната дискусия по българското Съединение. На 13 април на тържествена аудиенция в София Шакир паша връчва на княз Александър I султанския ферман, с който му се поверява главното управление на Южна България.

След подписването му страната се връща към нормален живот - на 29 март 1886 г. е отменено военното положение, бюджетът на Източна Румелия става част от българския държавен бюджет, в областта са прехвърлени софийски администратори и т.н. В края на март са насрочени избори в Южна България за попълване на местата в общобългарското Народно събрание.

На 2 юни 1886 г. е открита Четвъртата извънредна сесия на IV ОНС, на която участват депутати от Източна Румелия. Българското правителство не се съобразява с протестите на Високата порта и великите сили, които смятат, че общият парламент е нарушение на Топханенския акт. По време на обсъждането на Съединението то е обвинено от опозицията едновременно в авантюризм и отстъпчивост. Министър-председателят П. Каравелов обяснява политиката на кабинета, защитава обединението на Северна и Южна България и разяснява начина на по-нататъшното приобщаване на областта.

Съединението разкрива твърдото желание на българите да постигнат своето национално единство. Естествено, това засилва подозрението на съседните балкански държави и недоверието на великите сили. Уголемена България можела да приложи модела на Съединението и спрямо Македония и Одринско. А веднъж успял, българският народ има самочувствие и вяра в собствените си сили. Той щял да продължи борбата за освобождение на останалите под турска власт сънародници. Възможностите на България нарастват, но заедно с това се увеличават и трудностите. Защото след 1885 г. външнополитическите действия на Княжеството и българското национално-освободително движение стават обект на още по-ревниво следене и на решително контриране от страна на Османската империя, европейските държави и недоволните съседи.